

AIMÉ CÉSAIRE'İN GÖZÜNDEN KONGO'NUN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ VE PATRICE LUMUMBA: UNE SAISON AU CONGO*

THE FIGHT FOR INDEPENDENCE OF CONGO AND PATRICE LUMUMBA FROM AIME CESAIRE'S PERSPECTIVE: "A SEASON IN CONGO"

Ece YASSITEPE AYYILDIZ

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, eyassitepe@ankara.edu.tr

Öz

XIX. yüzyılın sonlarında Afrika'ya yapılan keşifler sonucunda Afrika sömürgecilerin yeni uğrak noktası olur. Bu dönemde Belçika Kralı II. Léopold Afrika'nın ortasında yer alan Kongo'yu sömürgeleştirmeye başlar. Daha sonra XX. yüzyılın başlarında Kongo, Belçika Devleti'nin eline geçer. Kongo'nun kısa bir dönem başbakanlığını yapan Patrice Lumumba ve arkadaşları Kongo'nun Belçika'dan bağımsız olmasını istemekte ve bu konuda çabalar sarf etmektedirler. Uzun uğraşlar sonunda, Kongo 30 Haziran 1960'ta bağımsızlığına kavuşur. Bu bağımsızlık fikri, Kongo'da büyük yatırımlar yapan yeni sömürgecileri (neokolonyalistleri) memnun etmez ve bu bağımsızlık fikrini ortadan kaldırmak isterler. Bu çalışmada, Kongo'nun yakın tarihine değinerek, Martinikli yazar Aimé Césaire'in *Une saison au Congo-Kongo'da Bir Mevsim* adlı oyununda Kongo'nun verdiği bağımsızlık mücadelesini, bu mücadelenin sonrasını ve Patrice Lumumba'nın Afrika'nın sömürgecilere karşı birlik olması adına kendini nasıl feda ettiği incelenmektedir.

Abstract

After the expeditions in the late 19th century to Africa, Africa became a new destination for the colonists. In this period, the King of Belgium Léopold II started to colonize Congo which is situated in the heart of Africa. Later, in the beginning of the 20th century, Congo was fully conquered by Belgium. Patrice Lumumba, who was the president of Congo for a while, fought with his colleagues for the independence of their country. After such a long struggle, Congo gained its independence on June 30th, 1960. This idea of independence did not satisfy the new colonialists (neo-colonialists) who made major economic investments in Congo, and they wanted to end this independence. In this study, we will refer to the recent history of Congo, to Lumumba's fight for independence and his plan for the unification of African people against the colonialists in the play entitled *Une saison au Congo* by the Martinican writer Aimé Césaire

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Mart 2018
Kabul edildiği tarih: 19 Nisan 2018
Yayınlanma tarihi: 27 Haziran 2018

Article Info

Date submitted: 1 March 2018
Date accepted: 19 April 2018
Date published: 27 June 2018

Anahtar sözcükler

Kongo; Yeni Sömürgecilik; Patrice Lumumba; Aimé Césaire

Keywords

Congo; New Imperialism; Patrice Lumumba; Aimé Césaire

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2018.58.1.24

Giriş

Ölümüyle Lumumba bir insan olmaktan çıktı, o birleştirici iradesiyle, anlaşmazlıklarıyla, gücü ve güçsüzlüğüyle Afrika'nın kendisine dönüştü: pan-afrikanizmin kahramanı değildi, olamazdı da, o bu düşüncenin kurbanı oldu.

(Jean-Paul Sartre, *La Pensée Politique de Patrice Lumumba*)

* Bu makale, "Aimé Césaire'in Tiyatrosu" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Yeni Dünya'nın sömürgeleştirilmesinden sonra, farklı zenginlikler peşinde olan Avrupa, gözlerini Afrika kıtasına ve burada bulunan yer altı-yer üstü kaynakları ile insan gücüne çevirir. Bu yeni arayışın en büyük sebeplerinden biri, yüzyıllar boyunca Amerika kıtasında sömürebilecekleri her türlü zenginliği sömürüp tüketmeleridir. Bir diğeri ise, 1776 yılında ilan edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin ve 1789 Fransız Devrimi'nin etkisi sonucunda Yeni Dünya'da kölelerin efendilerine başkaldırarak kölelikten kurtulmaları ve bu sayede özgürlüklerine kavuşmalarıdır.

Afrika'nın sömürgeleştirilmesi tıpkı Amerika kıtasında olduğu gibi kaşiflerin bu kıtaya yaptıkları yolculuklar ile başlar. Kaşifler, Afrika'da yer alan Nil ile Nijer Nehirlerinin doğal güzelliklerini keşfetmek için yola çıkarlar ve böylece her keşif sömürgecilik fikrini harekete geçiren bir unsura dönüşür. Bunun en büyük sebebi de, Afrika'da muz, kakao, kahve ve palmiye ağaçları gibi yer üstü kaynakları ile bakır, elmas, kobalt, çinko gibi zengin yer altı kaynakları bulunmasıdır. Yeni Dünya'nın zenginliklerine sahip olamayan Almanya ve Belçika gibi ülkeler XIX. yüzyılın başlarında Afrika kıtasını sömürgeleştirmek için harekete geçerler; Afrika'nın zorlu coğrafi koşulları nedeniyle, İngiltere'nin ilk olarak Afrika'ya girmek istememesi Belçika ve Almanya için büyük bir avantaja dönüşür: Bu dönemde, Amerikalı gazeteci Henry Morton Stanley'in Afrika'ya yaptığı gezi ve Belçika Kralı II. Léopold'ün bu gezilerle ilgilenmesinin neticesinde, Kongo, sömürgeleştirilebilecek yeni bir yer olarak görülür:

Stanley bu topraklara pratik gözle bakmış ve buralardaki olanakları değerlendirmişti. Başka yerlerde sömürgecilik girişimlerinde bulunmuş olan İngilizler, buralara yanaşmadılar. Sömürgecilikte tecrübesi olmayan iç savaşın felaketlerinden yeni kurtulmaya başlamış olan Amerikalılar da bu işe kulaklarını tıkadılar. Ama Stanley, makalelerini coşkuyla okuyan Belçika Kralı II. Léopold'den destek görmekten çekinmedi (Luraghi 235).

Çalışmamızda, Kongo'nun yakın tarihini kısaca ele aldıktan sonra, Martinikli yazar Aimé Césaire'in 1966 yılında kaleme aldığı *Une saison au Congo-Kongo'da Bir Mevsim*- adlı oyununda Kongo'yu ve Kongo'nun kısa bir dönem- üç ay kadar (Topuz 7)- başbakanlığını yapmış olan Patrice Lumumba'yı nasıl tasvir ettiğini, bunun yanı sıra, Lumumba'nın ülkesi için verdiği mücadeleyi anlatacağız. Ayrıca, Césaire'in Kongo'nun sömürgeci bağımsızlığa, bağımsızlıktan da neokolonyalizm tuzacağına saplanmasını nasıl oyunlaştırdığını göreceğiz. Özellikle, Kongo tarihinde Patrice Lumumba'nın sömürgeciliğe karşı savaşmasını ve ona destek olan arkadaşlarının

nasıl değişimler gösterdiğini oyun boyunca inceleyeceğiz. Césaire'in oyun içinde yaptığı önemli bir değişiklik de karakterlerin isimlerinde yaptığı bazı değişikliklerdir. Örneğin, Lumumba'nın ismi ve çok yakın arkadaşı olan M'polo'nun ismi oyunda gerçek hayattakiyle aynıdır; ancak Lumumba'nın başta dost olarak görüp sonra onun ölümünden sorumlu sayılan bazı kişilerin isimleri oyunda değiştirilmiştir: Oyundaki Mokutu karakteri, gerçekte yaşamış olan Kongo Albayı Joseph Mobutu'yu temsil eder (Tolliver 401). Kongo Cumhurbaşkanı olarak karşımıza çıkan Kala-Lubu gerçek hayattaki Kongo Cumhurbaşkanı Joseph Kasa-Vubu'yu; oyunda ayrılma yanlısı olarak görülen Tzumbi-Moïse Tschombe'yi; (Tolliver 400) ve son olarak Katanga İçişleri Bakanı rolünde olan M'siri ise gerçek hayatta Kongo politikacısı olarak bilinen Godefried Munongo'yu (Topuz 13) temsil eder.

Césaire'in bu oyunu yazmasının sebeplerinden biri Patrice Lumumba'nın sadece Kongo için değil aynı zamanda Afrika'nın bütünlüğü ve birliği için savaşımasıdır. Césaire'in bu oyunu yazmak istemesinin bir başka amacı daha vardır: "bu oyunla Batı medyasında (özellikle Belçika medyası) kötülünen ve çıldırmış, kibirli, hırs küpü, hatta şeytani olarak gösterilen Lumumba'nın gerçek durumunu gözler önüne sermektir" (Tolliver 400). Aimé Césaire, 1930'lu yıllarda Senegalli Léopold Sedar Senghor ve Fransız Guyanası'ndan Leon Damas ile birlikte Amerika kıtasında ve Karayipler'de yaşayan siyahların kökenini incelemek için *Négritude* kavramını bulur. Tarih boyunca, siyah köleleri *Nègre-Zenci* sözcüğü ile aşağılayan sömürgeci anlayışına karşı *Négritude* 'ü ortaya koyarlar, bu sayede Siyahların tam olarak nereden Yeni Dünya'ya geldiklerini ve Afrika'yı incelemeye başlarlar. Bu inceleme sonrasında, Césaire siyah kölelerin tarih boyunca yaşadıkları acıları, anavatanlarından ayrılıp başka bir ülkeyi kabullenmek zorunda bırakılmalarını anlatır: Afrika'ya ve kökenlere dönüş, Afrika'nın birleşmesi-panafrikanizm gibi düşünceleri kaleme alır. Böylece, Césaire ve arkadaşlarına göre *Nègre* sözcüğü bir aşağılama ifadesi olmaktan çıkarak Afrika'nın kökenlerini ve kültürünü ifade eden olumlu bir anlam kazanır. Bu açıdan, yazar Aimé Césaire ve başbakan Patrice Lumumba'nın düşünceleri birbirine çok benzemektedir: Lumumba da Césaire gibi Afrika'nın birleşmesi üzerine incelemeler yapmıştır. Bu noktadan hareketle çalışmamızda, Aimé Césaire'in *Une saison au Congo* adlı oyununun yanı sıra, Césaire'in *Négritude* felsefesini de ele almak yerinde olacaktır.

Sömürge Döneminde Kongo

Kongo veya bugünkü adıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 1876 yılında Belçika Kralı II. Léopold'ün şahsi malı haline gelir (Topuz 80). Kral II. Léopold Belçika hükümetinden borç alarak Kongo'da yeni işletmeler kurar ve fildişi, kauçuk ve palmiye yağı üretimine başlar:

Belçika Kralı II. Leopold daha 25 yaşındayken aklına Afrika'da bir sömürge edinmeyi koyar. 1876'da Brüksel'de uluslararası bir coğrafya konferansı düzenler. Konferansın sonunda "Afrika'nın Ortaya Çıkarılması ve Uygarlaştırılması için Uluslararası Dernek" adlı bir örgüt kurulur. Amaç Afrika halklarını "barbarlıktan kurtararak onlara uygarlık götürmektir (Topuz 79).

Ancak, II. Léopold, Belçika hükümetinden aldığı borcu ödeyemez ve Kongo 1907 yılında tamamen Belçika hükümetine ait olur, gerçek bir sömürgeye dönüşür (Topuz 82). "Belçika Kongosu" olarak da adlandırabileceğimiz bu dönem 1908-1960 yılları arasına denk gelmektedir. *"O dönemde bir yanda sömürge yönetimine ödenmesi gereken vergiler vardı, öte yanda sömürge yönetiminin emrettiği ürünleri yetiştirme zorunluluğu, bir de bölgeye yerleşmiş olan misyonerlerin baskıları"* (Topuz 33). Kongo'nun Belçika'nın bir sömürgesi olması kuşkusuz Kongoluların günlük hayatını olumsuz yönde etkilemiştir:

Kral, kendisine ait olan bu Afrika ülkesini hiç gidip görmemişti. Yağma ettikleri ülkeyi hiç sevmeyen ve bu ülkenin çıkarını düşünmeyen ajanları, Kongoluları kölelikten daha kötü bir duruma sokmak için, döverek, işkence ederek ve sakatlayarak korkunç bir tutsaklık altında kalmaya zorlamışlardı (misilleme ya da ceza olarak, elleri ve ayakları kesmek sık sık yapılan işkencelerdendi) (Luraghi 238).

Söz konusu alıntıdan da anlaşıldığı üzere, Belçikalıların bahsettikleri "medeniyet" Kongo'ya ve Kongolulara hiçbir zaman ulaşmamıştır. Bunun sebebi de Belçikalıların Kongo'nun bazı bölgelerinde yaptıkları siyah-beyaz ayrımı ve beyazların siyahlardan daha fazla haklara sahip olmasındandır. Üstelik Kongo, Belçikalıların ülkesi değil, Kongoluların ülkesi olmasına rağmen Kongoluların Belçikalılarla eşit haklara sahip olamadığı açıkça görülmektedir. Kongoluların Afrikalı, diğer bir deyişle siyah olmaları nedeniyle, Kongo halkı Belçikalıların kendi ülkelerinde sahip oldukları hakların hiçbirinden faydalanamamaktaydılar: *"Siyahlar için birçok sınırlar konmuştur Kinshasa'da. Yerliler birçok mağazalara, lokantalara, kahvelere giremezler, geceleri bazı mahallelerde dolaşamazlar"* (Topuz 44).

Bu eşitsizliklerin yanı sıra, Kongo'nun ekonomisi de tamamen Belçika'ya bağlıdır. Kongo'nun sahip olduğu maden zenginliğinin ve elmaslarının işletilebilmesi için Belçika Kongo'da maden işletmeleri kurar ve bundan en çok pay alanlardan biri de Belçikalı bankerler olur. Böylece Belçika ve bankerleri hızla zenginleşirken, Kongo ve halkı günden güne fakirleşir:

Yukarı Katanga Maden Birliği (Belçika Genel Şirketine bağlı bir yan şirketti) sonunda, merkezdeki hükümetin politikasını etkileyebilen devlet içinde devlet oldu. İkincisi de el emeğini belirli yerlerde toplama ihtiyacı 'yerli siteler'inde ya da 'merkez' lerde kalabalık ve yoksul bırakılmış bir proletaryanın oluşmasına yol açtı (Luraghi 238-239).

Siyahların içinde buldukları bu eşitliksiz durumdan kurtulmaları için mücadele eden Patrice Lumumba, hem içerideki hem de dışarıdaki sömürge destekçilerine karşı ülkesinin bağımsızlığını elde etmesini ve Kongo'nun sömürgecilerden arınmasını ister, ancak Belçika'nın Kongo'daki bütün ekonomik gücü elinde tutması nedeniyle Kongo sömürgecilere yeniden bağlanmış, bu bağlanma da *yeni sömürgecilik-neokolonyalizm* olarak adlandırılmıştır. Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm* adlı kitabında neokolonyalizmin tanımını şu şekilde yapar:

Ekonomik (ve toplumsal) bağımlılık ve denetim ilişkileri hem emeğin esaret altında tutulmasını hem de Avrupa sanayileri ve mallarına açık pazarlar bulunmasını sağlama aldığı için, emperyalizmin ihtiyaçları açısından dolaysız kolonyal yönetim zorunlu değildir. Bu durumları betimlemek için bazen 'neo-emperyalizm' ya da 'neokolonyalizm' terimleri kullanılır (Loomba 23).

Kongo, bu tanımda yer alan neokolonyalistlerin elinden kurtulmak, tam bağımsızlığını elde etmek ve kendisine ait zenginlikleri yönetmek için Belçikalılardan tamamen ayrılmayı ister. Patrice Lumumba, Kongo'nun Belçika'ya bağlı olduğu bu dönemde başkent Léopoldville'de 1958 yılında *Mouvement National Congolais- Kongo Ulusal Hareketi* adında bir parti kurar. Başkent Léopoldville'de bir toplantı düzenlenir ve Lumumba Kongo'nun bağımsızlığını elde etmesinin gerekliliği ile ilgili konuşmalar yapar:

Bir ülkenin başka bir ülkeye egemen olmasını bütün dünya ayıplarken Kongo'nun hala sömürge olması Belçikalılar için utanç vericidir. Belçikalıların çekilmelerinin zamanı çoktan gelmiştir.

Belçikalılarla özgürlük ve eşitlik içinde ve onurlu bir biçimde işbirliği yapabilmek için bağımsızlık istiyoruz (Topuz 91).

Lumumba'nın yaptığı konuşmalar Belçika'nın tepkisini çeker ve bu konuşmaların neticesinde Lumumba hapse atılır. Bu sırada, Kongo'nun bağımsızlığı için Belçika'da bir Yuvarlak Masa Toplantısı gerçekleşir, ancak Kongo'nun bağımsızlığını en çok destekleyen Patrice Lumumba hapiste olduğundan bu toplantıya katılamaz. Patrice Lumumba hariç bütün Kongo siyasetçileri bu toplantıya davet edilir. Toplantıda Kongo'nun bağımsızlığı tartışılır; ancak Lumumba olmadan bu toplantının gerçekleşmeyeceğini söyleyen Kongo Ulusal Hareketi Partisi'nin temsilcisi Nendeka sayesinde, Lumumba hapisten çıkar ve Brüksel'e giderek söz konusu toplantıya katılır.

Une saison au Congo adlı oyun, işte tam bu toplantının yapılmasından önce Lumumba'nın hapisten çıkacağı ve Yuvarlak Masa Toplantısı'na katılacağı zaman ile başlar. Lumumba hapistedir, Kongo'nun bağımsızlığını elde etmesi için Lumumba'ya ihtiyaç vardır.

Une saison au Congo: Aimé Césaire'in Gözünden Patrice Lumumba

Üç perdeden oluşan *Une saison au Congo* adlı oyun, Belçika Kongosu'nun başkenti olan Léopoldville'de bir Afrika mahallesinin bir barında başlar. (Césaire *Une saison au Congo* 11). Oyun Le Bonimenteur-Çığırkan karakterinin konuşması ile açılır ve burada sömürgecilere ironik bir biçimde eleştiride bulunur:

Le Bonimenteur-Çığırkan: Evlatlarım, Beyazlar pek çok şey icat etmiştir ve onları iyisiyle kötüsüyle sizlere getirmiştir. Kötü olan hakkında, bugün hiçbir şey diyemeyeceğim. Ama kesin ve net olan bir şey var ki, iyilerin içinde bira olmasıdır! İçin! İçin kardeşlerim! Hatta, size bırakılan tek özgürlük bu değil midir? Hapishanede yatmadan bir araya gelemiyoruz. Buluşma, hapishane! Yazmak, hapishane! Ülkeyi terk etmek? Hapishane!¹ (Césaire, *Une saison au Congo* 11).

İronik başlayan oyun, daha sonra Lumumba'nın kaldığı hapishaneyi odaklanır; burada iki Belçikalı gardiyan, Kongo'nun Başbakanı Patrice Lumumba'yı "tehlikeli zenci" (Césaire, *Une saison au Congo* 13) olarak adlandırır. Lumumba, sömürgecilerin gözünde bir tehdittir, çünkü o ülkesini sömürgecilerin elinden kurtarmak ve ülkesini bağımsızlığa kavuşturarak bütün Afrika'nın sömürgecilere karşı tek bir vücut olarak karşı koymasını istemektedir: "Sömürgecilik güçlü. Ama

¹ Bu oyundaki çeviriler makalenin yazarı tarafından yapılmıştır.

Afrika üzerine yemin ederim: Bir arada, hep birlikte, bu canavarı yeneceğiz." (Césaire, *Une saison au Congo* 48) diyerek sömürgeciliğe karşı mücadelesini ortaya koyar. Bu düşünce, Aimé Césaire'in *Négritude* düşüncesi ile örtüşmektedir. *Négritude*, Aimé Césaire'in 1930'lu yıllarda Paris'te bulunduğu sıralarda Léopold Sédar Senghor ve Léon Damas ile birlikte bulunduğu bir terimdir ve Césaire *Négritude*'ü şu şekilde tanımlar:

Afrika'nın ne olduğunu bilmiyorduk. Avrupalılar, Afrika'yla ilgili her şeyi aşağıyorlardı ve Fransa'da insanlar barbar ve medeni iki dünyadan söz ediyorlardı. Barbar olan dünya Afrika'ydı, medeni olan ise Avrupa. [...] Bir meydan okuma yolu olarak Zenci (nègre) sözcüğünü kabul ettiğimizde, bu gerçekten cüretkar bir isimdi. Belli bir yere kadar bu, öfkeli gençliğin bir reaksiyonu biçimindeydi. Zenci (nègre) sözcüğünden bir utanma söz konusu olduğundan biz de kasten zenci (nègre) sözcüğünü seçtik (Césaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev* 37-38).

Césaire, Afrika'ya ve kökenlerine dair yaptığı araştırma sonucunda Afrika'nın sömürgecilere karşı birleşmesi gerektiğini düşünür. Yıllar boyunca kendi kimliklerini ve geçmişlerini bilmeden yaşayan siyahların özlerine dönerek onları köleleştiren zihniyete karşı bir mücadele vermelerini ister Césaire. Aynı zamanda Siyahları aşağılamak için kullanılan *nègre-zenci* sözcüğünün anlamını düzeltmek için *Négritude* kavramını ortaya koyar. Lumumba'nın sömürgecilik karşıtı konuşmaları eski sömürge anlayışını bir kenara bırakarak plantasyonlar ve bankalar kuran neokolonyalistleri aynı zamanda da onlarla işbirliği yapan siyahları rahatsız etmektedir. Oyunda, gardiyanlardan biri Lumumba'nın Kongo için yazdığı mektubunu alır ve okumaya başlar:

Birinci Gardiyan: Ah Kongo, Ve Beyaz Adam geldi
Kadınlara tecavüz etti
Askerlerini kandırdı
Ama mutlu son kurtuluşu getirecek
Büyük nehrin kıyıları artık tamamen senindir
Bu toprak ve bu zenginlikler senindir
Yukarıdaki güneş senin. (Césaire, *Une saison au Congo* 20).

Oyunda Lumumba'yı hapishaneden çıkarmak ve Belçika'ya toplantıya götürmek için bir *Directeur-Müdür* hapishaneye gelir. Bu sahnede önemli olan nokta, Lumumba ile alay eden, onun düşüncelerine saygı göstermeyen hatta şiddet uygulayan iki gardiyanın durumudur. Lumumba'nın Kongo için yazdığı şiirlerle alay

etmelerinin yanı sıra, onun Kongo Ulusal Hareketi Partisi'nin başkanı olarak toplantıya katılmak istemesini de şu cümlelerle küçümserler: "*hiçbir şey bu tek göz zencilerden daha sinir bozucu değil*" (Césaire, *Une saison au Congo* 19). Ancak, *Directeur*'ün Lumumba'yı hapisaneden çıkarmak ve Brüksel'e götürmek için geldiğini görünce Lumumba'yı hor görmeyi bırakırlar ve ona "*Ekselansları*" (Césaire, *Une saison au Congo* 22) diye hitap ederler. Bu sahnede, Césaire Lumumba'yı sahnede göstermez; sadece onun sahnede var olduğu izlenimini yaratır. Buradaki amaç, Belçika'dan gelen *Directeur*'den sonra gardiyanların Lumumba'ya karşı değişen tutumlarını seyirciye/okura daha iyi yansıtmaktır.

Lumumba'nın katılımı sonucunda Belçika'da Yuvarlak Masa Toplantısı yapılır. Césaire didaskalide toplantının yapıldığı salonu tasvir eder: "*Afrikalıların bulunduğu tarafta yapılan Yuvarlak Masa Toplantısı sarayın bir odasının antişambrında gerçekleşir*" (Césaire, *Une saison au Congo* 22). Césaire banker karakterlerinin nasıl olması gerektiğini yine didaskalide belirtir: "*Karikatür biçiminde, banker kılığında dört ya da beş adam: giysi, silindir şapka ve puro*" (Césaire, *Une saison au Congo* 22). Görüldüğü gibi, Césaire bize burada sömürgecinin stereotipini verir: şişman, göbekli, silindir şapkalı ve purolu sömürgecilere benzer bu bankerler, başkalarının zenginliğini sömürerek her gün daha fazla zenginleşirken, sömürgeleri de günden güne fakirleştirir. Césaire, Kongo'nun bağımsızlık tarihinin de, Lumumba'nın ve diğer liderlerin isteğiyle 30 Haziran 1960 olarak belirlendiğini didaskalide gösterir. Bu sahne, dört bankerin Kongo'dan elde edecekleri çıkarlar nedeniyle büyük önem taşımaktadır: Bankerler finans kaynakları olarak gördükleri Kongo'nun zenginliklerini Kongo'ya bırakmamak için Kongo'nun yeni elde ettiği bağımsızlığı nasıl ortadan kaldıracıklarını konuşurlar. Birinci Banker'in de belirttiği gibi bu bağımsızlık "*Ülkeye zarar verecek ve finans kaynaklarını kurutacak*" (Césaire, *Une saison au Congo* 23) tır. Söz konusu ülke Kongo'nun zenginliklerine sahip olmak isteyen Belçika'dır: "*Vahşiyi evcilleştirmek için sadece iki yöntem vardır: "Dayak ya da en iyisi rüşvet!"*" (Césaire, *Une saison au Congo* 24). Bankerler, Kongo'dan yatırımlarını çekerek, Kongo'yu fakirleştirerek Kongo'nun ileride kendilerine bağımlı olmaya mecbur kalacağını düşünürler. Kongo, ekonomik olarak dışa bağımlı bir hale getirilmiştir: neokolonyalistler, fabrikalarını ve plantasyonlarını çekerek, başka yere yatırım yaparak sömürdükleri ülkeleri bu şekilde kendilerine bağımlı hale getirerek zenginleşirler ve yeni sömürgecilik-neokolonyalizm sistemini de bu şekilde desteklerler. Neokolonyalizmin gücü de burada yatmaktadır: Sömürgelerin ekonomisini tamamen çökerterek kendisine bağımlı ve borçlu hale getirmek.

Oyunda, Lumumba ilk kez altıncı sahnede karşımıza çıkar ve bu sahnede Lumumba, Kongolulara seslenir; elli yıldır süren bu sömürgecilik döneminde özgürlüğü hak ettiklerini söyler: "*Hepimizin birleşmesini istiyorum! Herkesten fedakarlık bekliyorum! Kongo için! Özgürlük!*" (Césaire, *Une saison au Congo* 32). Ancak, oyunda Lumumba'nın bu konuşması bankerleri rahatsız eder; çünkü onlar açısından Kongo'nun zenginlikleri tehlikeye girmektedir. Bu sırada, aralarına katılan beşinci banker sayesinde yeni bir zenginlik kaynağı keşfederler: Katanga. Kısa bir süre bağımsız bir devlet olan Katanga, Kongo'dan sonra sömürgecilerin uğrak noktası olur:

Belçika'nın askeri müdahalede bulunması ve Madenciler Birliği tarafından Katanga'nın Kongo'dan koparılması eni bir sömürgecilik hareketine girişilmesine yol açtı. Kaynakları elinden alınmış ve anarşi içinde bırakılmış olan Kongo, büyük bakır ve uranyum madenleri bulunan zengin eyaletinden de yoksun duruma düşürülmüştü. (Luraghi 306-307).

Beşinci bankerin söylediği gibi Katanga, "*uranyum, elmas, bakır ve kobalt*" (Césaire, *Congo* 35-36) gibi yeraltı zenginliklerine sahiptir. Onbirinci sahne Kongo parlamentosunda, Léopoldville'de geçer. Birinci senato üyesi Kongo'nun büyük bir mezarlığa dönüştüğünü ve Belçikalıların Romalılar gibi davrandıklarını ve ülkelerini tamamen istila ettiklerini söyler. İkinci senato üyesi ise Kongo'nun ekonomisinin çöktüğünü ve bankerlerin artık Katanga'ya yatırım yaptıklarını vurgular. Belçika, Kongo'da bulunan bankalarını Katanga'ya transfer etmiştir. Lumumba, bu yatırımların Katanga'ya aktarılmasının sebebini "*Belçika komplosu*" (Césaire, *Une saison au Congo* 48) olarak adlandırır. Lumumba aynı zamanda burada Katanga'daki soydaşlarını suçlar: Sömürgecilere karşı bir tavır alamamalarından dolayı Belçika Katanga'ya yatırım yapar, böylece ne kendi zenginliğini kaybeder ne de sömürgesini. Aynı zamanda Katanga günden güne zenginleşmekte ve Belçika ile Katanga arasında askeri ve ekonomik anlaşmalar yapılmaktadır. Bu şekilde, Belçika Katanga ve Kongo'nun da arasını açmış olacak ve sömürgecilere karşı birleşmelerinin önüne geçecektir.

Toplantının sonucunda, bağımsızlığını elde ettiğini düşünen Kongo halkı, seksen yıl süren Belçika Kongosu döneminin bittiğini zannederek başkent Léopoldville'de kutlamalara başlar. Ancak bağımsızlık kavramına çok uzak olan Kongo halkı kelimenin anlamını bilemez, onu farklı yorumlar: Onlara göre, bağımsızlık beyazların siyahlara itaat edeceği günün geldiği gündür; oysa bağımsızlık, siyahlar ve beyazlar arasındaki eşitliği sağlamaktır ve Siyahların

beyazlarla eşit haklara sahip olarak onlar gibi ülkelerinde özgürce yaşayabilmeleridir. Ancak yıllar boyunca kendi ülkelerinde beyazların siyahlara hükmetmesine katlanmak zorunda kalan Kongoluların durumu bu şekilde algılamaları da kaçınılmazdır:

Birinci Vatandaş: Sizin Dipenda dediğiniz şey aslında nedir?

İkinci Vatandaş: Sersem, bu bayram, bizim bayramımız, iyice bak: bu Siyahların emrettiği ve Beyazların itaat ettiği zaman!

İkinci Vatandaş: Öyle mi? Anladım. Bu harika, harika bir şey! Karnaval gibi! Öyleyse, Yaşasın Dipenda! (Césaire, *Une saison au Congo* 25).

Aimé Césaire, *Une saison au Congo* adlı oyunda Kongo'nun bağımsızlık mücadelesinin yanı sıra bu bağımsızlığın başarısız olma sebebini de dile getirerek Afrika'nın yüzyıllar boyunca en büyük sorunu olan kabileler arasındaki çatışmayı da ele alır. Afrika, öteden beri, kabileler arası mücadeleye tanıklık etmiş ve bu durum da sömürgecilerin işine gelmiştir: çünkü kabileler sömürgecilere karşı birleşmemişlerdir. Afrika'nın bu zayıf noktasını bilen sömürgeciler Afrikalıları birbirine düşürerek zenginliklerini elde eder ve paylaşırlar; böylece Afrika daha kolay yönetilebilir ve sömürgeleştirilebilir bir kıta haline gelir. Oyunda, kutlamalar yapılırken Mukongo kabilesinden biri Kongo'nun bağımsızlığını elde ettiğine göre, Bengalas kabilesi üyelerinin kendi köylerine dönmeleri gerektiğini iddia eder; ancak Mungala kabilesinden biri de Mukongo kabilesinden biri Kala-Lubu'nun Cumhurbaşkanı olduğunu söyler:

Mukongo Kabilesi Üyesi: [...] Mademki bağımsızlığımızı kazandık, o zaman Bengalasların köylerine dönmeleri gerekir. Bu Bengalaslarla birlikte ülke pislige batıyor.

Bir Mungala: Dikkat bayım, bizi kışkırtmayın. Bir Mukongolunun Cumhurbaşkanı olmasını, bir Mukongolunun bizi yönetmesini en iyi biz hoşgörüle karşılız (Césaire, *Une saison au Congo* 26).

Lumumba ile kısa bir dönem iyi ilişkiler kuran Albay Joseph Mobutu, oyunda Mokutu ismiyle karşımıza çıkar. Albay Mobutu, Lumumba'nın sömürgeciliğe karşı verdiği mücadelede başlarda onun yanındaymış gibi görünmesine rağmen Lumumba'nın sonunu hazırlayan kişilerden biri olarak düşünülür. Oyunun birinci sahnesinde Mokutu'nun Lumumba'yı desteklediği görülür, Mokutu, Lumumba'nın Yuvarlak Masa Toplantısı'na katılması için halkın destek vermesini ister. Bu destekle birlikte Lumumba hapisten çıkacak ve o

toplantıya katılacaktır. Buna karşın, oyunun sekizinci sahnesinde, Lumumba'nın kaderini etkileyen önemli bir olay meydana gelir. Olay Lumumba'nın ofisinde geçer. Askerler ve bir bakan Lumumba'yı görevden almak üzere Lumumba'nın ofisine gelirler. Buna karşın, Lumumba'nın görevden alınmaması için askerlerin tek bir şartı vardır: Lumumba'nın arkadaşı M'polo yerine Mokutu'nun ordunun başına geçmesini isterler, çünkü onlara göre Mokutu orduda yedi yıl görev yapmıştır ve M'polo'dan daha tecrübelidir (Césaire, *Une saison au Congo* 38-39). Bu durumun bir oyun olduğu ve askerlerin Mokutu tarafından kışkırtıldığı da oyunun ilerleyen sayfalarında açık bir şekilde görülecektir. Lumumba'nın kardeşi ve yol arkadaşı olarak gördüğü Mokutu, bu göreve gelerek Lumumba'nın sonunu da hazırlamaya başlamıştır.

Birinci perde Birleşmiş Milletler temsilcisi Hammarskjöld'ün söylevleri ile biter. Kongo'nun durumunu bilirkişiler ile konuşurken Kongo'nun Birleşmiş Milletler için öneminden bahseder ve Birleşmiş Milletler'in yardımına ihtiyacı olduğunu anlatır. Hammarskjöld Kongo'da önemli görevlerinin olduğunu açıklar. Bunun yanı sıra, Hammarskjöld Kongo halkına hitap ederken "*tarafsız bir insan olduğunu, Kongo'ya geliş amacının tamamen yardım etmek ve Kongo için bir çözüm bulmak olduğunu*" söyler (Césaire, *Une saison au Congo* 51). Ancak, Birleşmiş Milletler temsilcisi her ne kadar tarafsız olduğunu iddia etse de, oyunun ilerleyen sayfalarında Lumumba'ya karşı oluşturulan komplolar da yer aldığı ortaya çıkacaktır.

İkinci perdede durum değişmiştir. Bağımsızlığını ilan eden ve zafer sarhoşluğu yaşayan Kongo Devleti parası olmadığından ordusunun maaşını ödeyemez, Mokutu bu durumu lehine çevirir. Oyunun ikinci sahnesinde görüldüğü gibi, Lumumba ile tamamen fikir ayrılığı yaşayan Mokutu, Genelkurmay Başkanı olmak ister; Genelkurmay Başkanlığı görevi de M'polo'nundur, ancak Lumumba eğer Belçikalılardan Bakwanga'yı almak istiyorsa, Mokutu'nun dediğini yapmak zorundadır, çünkü askerler maaşları ödenmediği takdirde hiçbir şekilde savaşmayacaklardır. Bu şekilde Mokutu, Kongo için her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olan Lumumba'yı tehdit eder ve onu en zayıf noktasından vurur. Böylece, Mokutu, Lumumba'nın en güvendiği arkadaşı olan M'polo'yu alaşağı edip kendisini göreve getirttikten sonra bütün gücü ele geçirir.

Bu olayların yanı sıra, Kongo'daki Baluba ve Lulua kabilelerinin arasındaki çatışma Kongo'yu iç savaşa sürükler. Bu iç savaşta, 6000 Balubalı öldürülür. Birleşmiş Milletler ve Belçika Lumumba'yı bu iç karışıklığa neden olduğu için

suçlamaktadır. Lumumba ise Belçikalıların Kongo'da insanları öldürdüklerinden ve kadınlarına tecavüz ettiklerinden söz eder ve Baluba ve Lulua kabileleri arasındaki savaşın nasıl ortaya çıktığını ve bu iç karışıklık olduğunda da kendisinin hapiste olduğunu ve bu duruma müdahale edemediğini anlatır: "*Lumumba: Ve şimdi, vahşi olan biziz! Belçikalılar! Ah! Onlar oldukça iyidir! Luluasları Balubalara karşı kim kıskırttı? [...] Ve Lumumba neredeydi? Hapiste!*" (Césaire, *Une saison au Congo* 73-74).

Lumumba'ya karşı olan sadece Birleşmiş Milletler ve Belçika değildir: Cumhurbaşkanı Kala kendini bir Cumhurbaşkanı olarak değil de Lumumba'nın bir görevlisi olarak gördüğünü ve Lumumba'nın kendisini yönettiğini, bundan da oldukça rahatsız olduğunu dile getirir. Lumumba'nın yarattığı bu iç karışıklığı çözmek ve yönetimi ele almak için Lumumba'ya karşı Mokutu ile işbirliği içerisine girmeyi düşünür. Bu yüzden de Kala radyoda bir konuşma yapar: Lumumba'nın görevini suistimal ettiğini söyleyerek ülkede bir iç karışıklığa sebep olduğunu bu yüzden de görevden alındığını belirtir. Lumumba'dan boşalan başbakanlık görevine ise Joseph Iléo getirilmiştir (Césaire, *Une saison au Congo* 83).

Lumumba da Kala'nın konuşmasına karşılık vermek için radyo binasına gider. Ancak Kongo Radyosu Birleşmiş Milletler'in denetiminde Ganalı askerlerin kontrolündedir. Ganalı asker Lumumba'ya radyoda Kongolu politikacıların konuşma yapmasının yasaklandığını dile getirir. Lumumba her ne kadar Gana ile Kongo'nun kardeş iki ülke olduğunu söylese de Ganalı asker burada Birleşmiş Milletler'e hizmet ettiğini söyler. Bu açıdan bakıldığında da, Lumumba'nın Afrika'nın birleşmesi düşüncesi hiçbir zaman gerçekleşemeyecektir, sömürgecilerin hizmetinde olan diğer Afrika ülkeleri kendi çıkarlarını düşünerek birbirlerine destek olmazlar.

Mokutu, Lumumba'nın evine gelir ve hem Cumhurbaşkanı Kala'yı hem de Başbakan Lumumba'yı görevden aldığını ve hükümete el koyduğunu söyler. Ancak Mokutu'nun asker olarak bunu yapması bunun bir askeri darbe olduğuna işaret eder. Mokutu, onları görevden almasını da şu sözlerle açıklar: "*Mokutu: İç savaş, tuhaf savaş, anarşi, tahminim o ki sen Kongo'ya çok şey borçlusun, Patrice! [...] Cumhurbaşkanı Başbakan'ı görevden alır. Başbakan Cumhurbaşkanı'nın sözlerinin altında kalmaz. Ben ikinizi de görevden alıyorum. Politikacıları bertaraf ediyorum!*" (Césaire, *Une saison au Congo* 88-89).

Böylece, Mokutu ülkedeki yönetime el koyar. Ancak, Lumumba ve Mokutu arasında ince bir fark vardır: Lumumba sadece Kongo'nun değil bütün Afrika'nın yaşadığı sıkıntıları düşünür ve çare olarak bütün Afrika olarak sömürgecilere karşı bir arada olmak gerekliliğini savunur; bütün Afrika'nın özgürlüğünü destekler. Mokutu için Afrika'nın birleşmesi diye bir şey söz konusu değildir: O sadece Kongo'nun çıkarlarını düşünür, Kongo'da neokolonyalistlerin sağladığı zenginliği ister. Oyunun ikinci perdesi de Mokutu'nun askerlerinin sahneyi doldurmasıyla son bulur.

Üçüncü perde ise artık Lumumba'nın tarih sahnesinden tamamen silindiğini ve Kongo'nun Belçika'ya ekonomik anlamda bütünüyle bağlandığını gösterir. Bu perde, Thysville de Hardy kampında, bir hapisanede başlar. M'polo ve Lumumba hapistedir. Lumumba ülkedeki haberleri gardiyandan alır: Askerler yönetimden şikayetçidir, çünkü Mokutu yönetimdeyken de maaşları iki ay boyunca ödenmez. Bir asker Lumumba'ya ülkenin paralarının nerede olduğunu sorar:

Bir Asker: Eğer para kasalarda değilse, nerede? Bilmen gerek, çünkü sen bakandın! Bu kadar olandan sonra, sen de diğerleri gibi tek göz bir zencisin!

Lumumba: Para, nerede mi? Para Katanga'da! Evet bayım Katanga'da! Tzumbi'nin kasalarında! (Césaire, *Une saison au Congo* 99-100).

Lumumba, askerlerle bir konuşma yapar ve bu olayların suçlusunun kendisi değil, Mokutu olduğunu anlatır. Böylece askerler de Lumumba'yı hapisaneden çıkarırlar ve liderleri olarak görürler. Üçüncü perdenin ikinci sahnesi ilk perdede olduğu gibi bir barda geçer. Lumumba buraya gazetecileri çağırır ve resmi Kongo devletinin başında kendisinin bulunduğunu söyler: "*Kongo bağımsız bir devlettir, bağımsız kalmak isteyen bir devlettir.*" (Césaire, *Une saison au Congo* 109) diyerek ülkesinin bağımsızlığını tüm dünyaya duyurur. Bu sırada sahneye Kala ve Mokutu gelerek Lumumba'nın konuşmasına son verirler ve Kala ile Mokutu bütün gazetecileri bardan dışarı çıkarırlar. Bu sahnede Kala, Lumumba ve Mokutu arasında üçlü bir konuşma gerçekleşir: Kala, Lumumba'ya başbakanlık düşüncesinden vazgeçmesini, onun dışında mecliste istediği görevi alabileceğini söyler. Ancak Lumumba bu öneriye karşı çıkar, onun istediği mecliste her şeyi kabullenip oturmak değildir, onun istediği mücadeleye kaldığı yerden devam etmektir. Bu yüzden de, Kala ve Mokutu'nun isteklerine boyun eğmeyen Lumumba tekrar hapse gönderilir.

Lumumba'nın düşmanları Elisabethville'de bir araya gelir: Mokutu, M'siri, Tzumbi. Burada Kongo ve Katanga Lumumba'ya karşı birleşir, ancak M'siri Lumumba'yı bir yılanla benzeterek şu sözleri söyler: "*Onun gibi bir yılan tek bir sopa darbesiyle ölmez. Hala Kongo'nun üzerinde etkisi var*" (Césaire, *Une saison au Congo* 116). Yine bu sahnede Lumumba'nın Katanga'daki hapishaneye gönderilmesi konuşulur. Ancak Mokutu'ya göre bu transferin çok dikkatli bir şekilde yapılması gerekmektedir, yoksa kendileri için ciddi bir sorun oluşturacaktır; Lumumba halkı tarafından sevilen bir politikacıdır ve Lumumba'nın düşmanları Kongo halkını karşılarına almak istemezler. Mokutu Lumumba'nın öldürülmesini reddeder. "*Ölürse tanrılaşacak*" (Césaire, *Une saison au Congo* 117) der Mokutu ve diğerlerinden ayrılır. Buna karşın M'siri ve Tzumbi Lumumba'nın ortadan kaldırılmasını isterler. New York'ta Birleşmiş Milletler Temsil Binası'nda bulunan Hammarskjöld Lumumba'nın Katanga'ya gönderildiğini ve hayatının tehlikede olduğunu söyler. Bu sahnede Hammarskjöld bir oyuna alet edildiğini anlar ve Birleşmiş Milletler'in tarafsız bir tavrı olmadığını ve Lumumba'ya karşı komplo kurduklarını öğrenir (Césaire, *Une saison au Congo* 119-120).

Bütün bu olaylar neticesinde, Patrice Lumumba, 17 Ocak 1961'de öldürülür. Lumumba'nın ölümü *Une saison au Congo* adlı oyunun altıncı sahnesinde yer alır: Bu sahne aynı zamanda Lumumba'nın tarih sahnesinde de son kez yer aldığını gösterir: Katanga'ya transferi sırasında Lumumba M'siri tarafından öldürülür. Lumumba'nın bağımsızlık mücadelesi sömürgecilerin aleyhine işleyecek bir düzen oluşturacağından, bu geçici bağımsızlığa el koymak isteyen Belçikalılar ülkedeki kabileler arasındaki çatışmadan faydalanırlar; Kongoluları birbirine düşürerek ülkedeki zenginliğe yeniden sahip olurlar. Frantz Fanon, Lumumba'nın ölümünden sonra *Afrique Nation* isiminde bir dergide Lumumba için bir anma yazısı yazar. Fanon burada Afrika'nın çaresizliğini ve bir arada olamamasına Lumumba'nın ölümü üzerinden örnek verir.

Lumumba'nın Ölümü: Başka Türlü Yapabilir Miydik? diye sorar ve bu sorunun cevabına Evet: Birleşmiş Milletler'in kısıtlayıcı aracılığı olmaksızın, yani dost ülkeler arasında Genç Afrika ülkeleri Lumumba'ya direkt olarak yardım göndermiş olsalardı... Sadece Afrika ülkeleri gerçekten ve tümünden hedeflerimizi anlamamıza yardımcı olabilir, çünkü kesin olarak bizi birleştiren mücadele kardeşliğidir (Fanon'dan aktaran Tolliver 398).

Oyunda, Lumumba öldürüldükten sonra, Hammarskjöld, Banker, Tzumbi, Kala ve son olarak Mokutu konuşma yapar: Bu konuşmaları yapan kişilerin hepsi Lumumba'nın ölümüne sebep olan kişilerdir. Ancak, hepsi kendini bir şekilde bu ölümden mesul tutmamaya çalışır. Césaire burada suçluları sahneye dizerken, aslında kendilerini nasıl kurtarmaya çalıştıklarını da açıkça göstermektedir. Oyunun yedinci ve sekizinci sahnesi ise bu aklanma mücadelesini ortaya koyar: Mokutu, Lumumba için büyük bir gösteri düzenlemek ve bu yolla halkın güvenini kazanmak ister. Kendisini Lumumba'nın dostu gibi gösterir. Kinşasa'da 1966 yılında Kongo'nun bağımsızlık gününde Mokutu halkla bir araya gelir. Burada yine Lumumba'yı över, ancak halk Lumumba'nın ismini duyar duymaz "*Lumumba'nın ruhu şad olsun! Neokoloniyalizme hayır! Yaşasın Bağımsızlık!*" (Césaire, *Une saison au Congo* 132). diye bağırır. Mokutu ise buna katlanamaz ve askerlerinden meydandakileri öldürmelerini ister. *Une saison au Congo* adlı oyun ise Mokutu'nun diktatörlüğünün devam edeceğini göstererek biter.

Sonuç

Aimé Césaire *Une saison au Congo* adlı oyununda Patrice Lumumba'nın Kongo için yaptığı fedakarlıkları anlatmıştır, bununla birlikte sömürgecilerin Kongo üzerine oynadığı oyunları da açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bu açıklamalara dayanarak, Aimé Césaire'in bu oyununun tarihsel bir oyun özelliği taşıdığı ve kurgu ile gerçekliğin bir arada olduğu da gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Lumumba'nın sadece Kongo için değil, Afrika'nın birleşmesi amacıyla vermiş olduğu mücadele sonuçsuz kalmış, Lumumba bir katliama kurban gitmiş, Kongo yeniden neokolonyalistlerin eline geçmiş ve onlara bağımlı hale gelmiştir. Aimé Césaire de *Une saison au Congo* adlı oyununda Lumumba'nın başbakanlığa kadar giden sürecini, başbakanlık dönemini ve sonrasını oyunlaştırmış ve sahneye taşımıştır. Böylece, Lumumba'ya karşı yapılan suçlamaların yersiz olduğunu da bu oyunla birlikte ortaya koymuştur. Dolayısıyla, Lumumba, sadece Kongo için değil, tüm dünyadaki siyahlar ve Afrika için önemli bir figüre dönüşmüştür. Lumumba'nın Afrikalıların birleşmesi için verdiği mücadele ve dünyaya karşı bunu göstermek istemesi ile Césaire'in Négritude düşüncesinin örtüşmesi de bize bunu açık bir şekilde göstermiştir.

KAYNAKÇA

Césaire, Aimé. *Sömürgecilik Üzerine Söylev*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2005.

---. *Une saison au Congo*. Paris: Editions du Seuil, 1973.

Loomba, Ania. *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Luraghi, Raimondo. *Sömürgecilik Tarihi*. Çev. Halim İnal. İstanbul: Epsilon Yayınları, 2000.

Tolliver, Julie-Françoise. "Césaire/Lumumba: a Season of Solidarity." *Journal of Postcolonial Writing* 50.4 (2014): 398-409.

Topuz, Hıfzı. *Lumumba Kara Afrika'da İşkenceyle Öldürülen İlk Başbakan*. İstanbul: Yön Yayınları, 1987.